

Рецензія

УДК 612(075.8)

РЕЦЕНЗІЯ
на підручник
«ХРОНОФАРМАКОЛОГІЯ ДЛЯ ВРАЧА,
ПРОВИЗОРА И СТУДЕНТА» / С.М. Дроговоз, С.Ю. Штриголь,
С.И. Рапопорт [и др.]: за редакцією С.М. Дроговоз. –
Харків: ПП «ТИТУЛ», 2016. – 373 с.

В останні десятиріччя у світовій біології та медицині зростає інтерес до вивчення ритмічної організації біологічних процесів у нормі та за патології. Феномен ритмічності є універсальним для всіх форм життя. Біоритмологія – одна з молодих наук, що швидко розвивається. У цій галузі намітилися нові самостійні напрямки: хронопатологія, хронодіагностика, хронофармакологія, хронотерапія, хронопрофілактика тощо. Численні патологічні процеси в організмі супроводжуються порушеннями часової організації (десинхронозом) фізіологічних функцій і процесів, а тому стали об'єктом посиленої уваги науковців різних профілів. Доказом важливості дослідження різних параметрів побічних явищ в аспекті діагностики є добові дослідження (холтеровське моніторування) артеріального тиску, ЕКГ, пульсу у хворих на гіпертонічну хворобу, ІХС, визначення добової варіабельності показників дихання у хворих на бронхіальну астму, хронічні обструктивні ураження легень, час-залежне застосування глюкокортикоїдів та інших ліків, без вивчення яких нині не уявляються повноцінними діагностика та лікування означених патологій.

Особливістю епохи кінця ХХ та початку ХХІ століття є прогресуюче зростання темпів життя та супровідних хронічних і гострих психоемоційних, соціальних стресів, погіршення стану довкілля, частих екологічних та природних аномалій. Зростаючий науково-технічний прогрес «прикував» мільйони людей до Інтернету, телебачення, збільшується кількість виробництв та професій, що забезпечують сидячий спосіб життя, «безрозмірний» робочий день, недостатній нічний сон або часті і швидкі глобальні переміщення найбільш активної та креативної маси людей. Все це виснажує людський організм у вигляді десинхронозів різного ступеня вираженості, проявом яких згодом стають стани передхвороб, хвороб. Фоновий десинхроноз нинішньої епохи існування людства значною мірою змінює патофізіологічні механізми і клінічне «обличчя» більшості хвороб, погіршує результати лікування, вимагає відповідних лікувально-профілактичних корекцій щодо усунення десинхронозу.

Попри незаперечні досягнення сучасної високотехнологічної медицини і фармації кількість

хворих не меншає, вони стають все більш складними, полі- та коморбідними, лікувальна тактика для яких значною мірою на теперішньому етапі лише розробляється. І однією з чи не найважливіших причин цього явища є різні прояви десинхронозів на різних рівнях регуляторних систем. Ця тенденція набуває все більшої вираженості. В Україні є достатня кількість досвідчених лікарів різних генерацій. Але, на жаль, майже всі вони явно недостатньо ознайомлені з сучасними знаннями з хронодіагностики та хронотерапії, особливо золотий фонд лікарського загалу – випускники 70-80-х років минулого століття. У тодішніх та й теперішніх програмах підготовки та вдосконалення лікарів не передбачено хоча б частково окресленого курсу доповнення медичних знань досягненнями хронодіагностики, хронотерапії, хронопрофілактики в різних галузях медицини.

Але ж нині без них із урахуванням перспектив існування людства дуже важко досягти бажаних результатів лікування й профілактики. Однак, на жаль, вітчизняних посібників, підручників, чи інших навчальних матеріалів з цієї проблеми в Україні вкрай мало. Тому публікація цього унікального підручника-довідника для лікарського загалу всіх рівнів та студентів є надзвичайно важливою подією.

Ініціатива написання і робота з організації даного видання належить відомому фармакологу доктору мед. наук, професору Світлані Мефодіївні Дроговоз, яка впродовж 40 років завідувала кафедрою фармакології Національно фармацевтичного університету, а нині професор цієї кафедри. Написавши багато навчально-методичних посібників, підручників-довідників з фармакології, якими користуються студенти, лікарі, фармацевти («Фармакологія на догонах», «Фармакологія на допомогу студенту, провізору, лікарю», «Побічна дія ліків», «Лікарська токсикологія», «Фармакологія – cito» та ін.), фармаколог С.М. Дроговоз відчула, що «фармакологічне обличчя» лікарських засобів є неповним, якщо не розкрити аспекти хронофармакології та хронотерапії. До написання цього підручника-довідника залучено науковців, які мають вагомий багаторічний здобуток в галузі хронобіології та хрономедицини, презентували їх у численних наукових працях та на нау-

кових форумах різних рівнів, є знайомими вченими з цього наукового напрямку. Із колективу співавторів 5 науковців із Буковинського державного медичного університету, де у свій час уперше в Україні з успіхом проведено науково-практичну конференцію з міжнародною участю «Сучасні аспекти хронобіології і хрономедицини». Співдружність колективу авторів різних напрямків з хронобіології та хрономедицини дозволила створити важливу в науково-практичному сенсі працю, що охоплює майже всі фахові напрямки практичної медицини.

Матеріал підручника викладений у двох частинах: у першій – наведена інформація з питань загальної хронофармакології, у другій – хронофармакології спеціальна. У підрозділах загальної хронофармакології висвітлена інформація про види і властивості біоритмів, механізми їх виникнення, визначення десинхронозів, методи оптимізації хроноадаптації (корекції патологічних десинхронозів), параметри хронобіологічних вимірів та їх аналіз. Важливим у розширенні уяви про роль біоритмів є інформація розділів «Хронобіологія», «Хронопатологія», які дозволяють зрозуміти важливість цих знань для практичного використання хронофармакології, хронотерапії.

Лікарі різних фахів, науковці та студенти з інтересом будуть опановувати матеріали спеціальної хронофармакології. Розділи цієї частини наведені за домінуючими ураженнями різних систем організму за єдиним алгоритмом: норморитми-десинхронози-хронофармакологічні підходи до лікування. Цілком логічно, що виклад матеріалу розпочато з нервової системи, надалі – біоритми в ендокринології (біоритми та порушення вуглеводного обміну, біоритми та їх порушення в гіпофізарно-адренкортикортикальній системі; у ренін-ангіотензин-альдостероновій, симпато-адреналовій, у гіпофізарно-тиреоїдній, гіпофізарно-гонадній системах, при порушеннях секреції пролактину, антидіуретичного, соматотропного гормонів, порушеннях кальцієво-фосфорного обміну). Важливо, що окремими підрозділами наведені матеріали «біоритми обміну речовин», «біоритми серцево-судинної системи», «біоритми системи крові», «біоритми органів дихання», «хроногастроентерологія», «нефрологія з позиції біоритмології». Значну цікавість викличуть у читачів розділи «Хроноімунологія» та «Хроноалергологія». Певною мірою з ними пов'язаний розділ «Запалення як прояв десинхронозу та хронофармакологія нестероїдних протизапальних препаратів».

Воєнні дії на Сході України та різні форми посттравматичного синдрому в учасників АТО будуть зрозумілішими після опанування матеріалами розділу «Біоритми аферентно-сенсорної, терморегуляторної, опорно-рухової систем» («посттравматичний десинхроноз» та «хронофармакологія болю»).

Ранні ураження жінок та дітей на нинішньому етапі існування людства стануть зрозумілішими

ми акушер-гінекологам, педіатрам та сімейним лікарям після засвоєння матеріалу розділу «Біоритми фізіологічних процесів у жінок і дітей» (підрозділи «біоритми менструального циклу», «біоритми вагітних, плода, новонароджених», «біоритми пологової діяльності», «фізіологічних функцій у дітей та десинхронози у дітей та вагітних», «особливості хронотерапії вагітних, новонароджених і дітей»).

Цікавим є розділ «Алкоголізм, як один із шляхів до десинхронозу». Для онкологів важливим буде матеріал розділу «Хроноонкологія» та його (підрозділи: «ритми проліферативних процесів», «десинхронози в онкології» та «хронотерапія в онкології»).

Для лікарів різних фахів важливими будуть матеріали розділу «Хронозалежність побічної дії лікарських засобів та її корекція». У «Додатках» наведено інформацію про оптимальний час введення лікарських засобів, добову максимальну активність органів і систем, орієнтовна схема хроноселективності дії лікарських засобів.

Глибина наукового викладу цієї цінної книги ґрунтується також на опрацюванні великої кількості вітчизняної та зарубіжної літератури (391 джерело) за період найбільш бурхливого розвитку хронобіології і хрономедицини.

Характеризуючи цю наукову працю у цілому, слід зазначити лаконічність і чіткість викладу матеріалу, глибоку патофізіологічну змістовність, обґрунтування індивідуальних підходів при різних ситуаціях десинхронозів, у т.ч. при застосуванні фітоадаптогенів та інших засобів рослинного походження, включаючи вплив на метаболічний гомеостаз.

У книзі висвітлені також профілактичні заходи при найбільш поширених виробничих ситуаціях, зокрема, часові аспекти харчування та біологічна змістовність складових продуктів харчування в забезпеченні норморитмів.

Авторами зазначається необхідність подальших поглиблених досліджень хроноритмів та їх порушень в аспекті постійно змінних умов життя, екологічного стану довкілля, впливу сучасної їжі з підвищеним вмістом гормонів, стимуляторів росту, іноді різних ксенобіотиків, що порушують нейрогуморальну регуляцію хроноритмів та метаболізм у людини.

Підручник добре структурований, у лаконічній і чіткій формі послідовно подано інформацію, яка вводить у суть проблеми читача рівнів від студента-медика, фармацевта до лікарів з різним професійним стажем, обґрунтовуючи необхідність цих знань у нинішню епоху.

Матеріали підручника будуть спонукати клініцистів до нового витка наукових досліджень у напрямках хронодіагностики, хронотерапії та хронопрофілактики при найбільш поширених захворюваннях. Це унікальний підручник-довідник, в якому логічно уніфікована інформація про роль біоритмів у нормі і патології, наведені сучасні дані з підвищення ефективності дії

ліків з урахуванням часу їх вживання при порушенні хроноритмів з метою хронопрофілактики. Він буде корисним для лікарів усіх фахів, науковців, провізорів, інтернів, студентів медико-біологічного спрямування.

Керівники медико-фармацевтичних вишів та закладів післядипломної освіти можуть обґрунтувати доповнення до навчальних програм із клінічних та фармацевтичних дисциплін, а для ліка-

рів усіх фахів надзвичайно бажаними будуть курси тематичного удосконалення «Сучасні аспекти хронодіагностики, хронотерапії та хронопрофілактики».

Враховуючи актуальність наукового напрямку та важливість для підвищення професійного рівня сучасного лікаря, тираж такого видання та його поширення в середовища медичних і фармацевтичних вишів повинні бути значно більшими.

***Професори О.І. Волошин, Р.Б. Косуба
Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці***

Buk. Med. Herald. – 2017. – Vol. 21, № 1 (81). – P. 254-256

Надійшла до редакції 26.01.2017 року